

УДК 343.8

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.93>

ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЗАКОРДОННОГО ДОСВІДУ У ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ

Пузирний В.Ф.,*доктор юридичних наук, професор,
проректор з освітньо-наукової роботи,
Пенітенціарна академія України***Боднар І.В.,***кандидат юридичних наук, доцент,
начальник кафедри тактико-спеціальної підготовки,
Пенітенціарна академія України*

Пузирний В.Ф., Боднар І.В. Запровадження закордонного досвіду у діяльності органів пробації в Україні.

У статті розглянуто впровадження зарубіжного досвіду в діяльність органів пробації України. Зроблено акцент на найкращі практики з англосаксонської, скандинавської, континентальної і американської моделі, які сприяють реабілітації правопорушників, зменшенню рівня рецидиву та їх інтеграції в суспільство. Описано ключові компоненти названих моделей пробації, такі як нагляд, підтримка, навчання та застосування цифрових технологій. Проаналізовано можливість адаптації основних принципів названих моделей пробаційних систем, зокрема: ресоціалізація і реабілітація, індивідуальний підхід, характеристика мультидисциплінарних команд та основні пробаційні програми, що ними реалізуються до українських реалій, включаючи нормативно-правове забезпечення, виклики і ризики, щодо їх інтеграції в національну систему органів пробації. Визначено, що впровадження міжнародного досвіду сприяє підвищенню ефективності роботи органів пробації України, зокрема, через удосконалення методів оцінки ризиків, розробку індивідуальних планів корекції поведінки та забезпечення доступу до соціальних послуг. Вказано на необхідність комплексної підготовки персоналу та забезпечення ресурсами для реалізації цих змін. Запровадження міжнародних підходів дозволяє удосконалити системи управління органами пробації, забезпечуючи баланс між суспільною безпекою та реабілітацією правопорушників, що є критично важливим для успішної інтеграції їх у суспільство та попередження скоєння повторних злочинів. Англосаксонська модель розширює співпрацю з громадськими організаціями; скандинавська модель – вдосконалення системи кримінального правосуддя; континентальна модель – реабілітацію та соціальну інтеграцію правопорушників.

Американська модель пробації поєднує індивідуальний підхід, освітні та професійні програми, психологічне та соціальне консультування, лікування від залежностей, тощо. Доведено, що запровадження таких програм в Україні має значний потенціал для покращення роботи системи органів пробації, ресоціалізації осіб, що перебувають на обліку та сприяє гуманізації кримінально-правової політики.

Ключові слова: пробація, кримінальна юстиція, пробаційні програми, правопорушники, персонал пробації, засуджені, наглядова пробація, суб'єкт наглядової пробації, взаємодія органів пробації, зарубіжний досвід.

Puzyrnyi V.F., Bodnar I.V. Introduction of foreign experience in the activities of probation authorities in Ukraine.

In the article the author examines the implementation of foreign experience in the activities of Ukrainian probation authorities. The emphasis is placed on the best practices from the Anglo-Saxon, Scandinavian, continental and American models, which contribute to the rehabilitation of offenders, reducing the rate of recidivism and their integration into the society. The author describes key components of these probation models, such as supervision, support, training and the use of digital technologies. The author analyzes the possibility of adapting the main principles of the mentioned models of probation systems, that is: resocialization and rehabilitation, individual approach, characteristics of multidisciplinary teams and the main probation programs. They are implemented in Ukrainian realities including regulatory and legal support, challenges and risks and regarding their integration into the national system of probation authorities. The author determines that the implementation of international experience contributes to the improvement of the efficiency of the probation

authorities of Ukraine, in particular, through the improvement of risk assessment methods, the development of individual plans for behavior correction and ensuring access to social services. The need for comprehensive training of personnel and provision of resources for the implementation of these changes is indicated. The introduction of international approaches makes it possible to improve the management systems of probation bodies, ensuring a balance between public safety and rehabilitation of offenders, which is critically important for their successful integration into the society and prevention of repeated crimes. The Anglo-Saxon model expands cooperation with public organizations; the Scandinavian model – improvement of the criminal justice system; continental model – rehabilitation and social integration of offenders. The American probation model combines an individualized approach, educational and vocational programs, psychological and social counseling, addiction treatment, etc. It has been proven that the introduction of such programs in Ukraine has a significant potential for improving the work of the probation system, resocialization of persons under registration and contributes to the humanization of criminal law policy.

Key words: probation, criminal justice, probation programs, offenders, probation staff, convicts, supervised probation, subject of supervised probation, interaction of probation authorities, foreign experience.

Постановка проблеми. Пробація як альтернативний підхід до традиційних кримінально-правових практик в Україні набуває все більшого значення в контексті реформування кримінальної юстиції. Перехід від каральної до реабілітаційної та ресоціалізаційної моделі управління правопорушниками є важливим кроком у забезпеченні безпеки суспільства, зниженні рівня рецидиву та ефективній реінтеграції осіб, які вчинили злочини.

Однак, у зв'язку з відносною новизною інституту пробації в Україні, існує нагальна потреба вивчення та запровадження успішних міжнародних практик, які вже продемонстрували свою ефективність у різних країнах світу [3, с. 155]. Порівняльний аналіз закордонного досвіду дозволяє виявити найкращі практики та адаптувати їх до національного контексту, враховуючи особливості правової системи, соціально-економічних умов та культурних традицій країни. Актуальність цього дослідження обумовлена наступними факторами. По-перше, реформа кримінально-правової системи є ключовою вимогою для забезпечення ефективного правосуддя та дотримання прав людини. Пробація як альтернатива ув'язненню сприяє гуманізації

правової системи, що відповідає сучасним європейським та міжнародним стандартам. По-друге, застосування пробації суттєво знижує витрати держави на утримання осіб у пенітенціарних установах, забезпечуючи при цьому ефективне наглядове та реабілітаційне втручання. По-третє, успішна реінтеграція правопорушників у суспільство знижує ризики рецидиву та сприяє соціальній стабільності. Зарубіжний досвід дозволяє запозичити методологію розробки пробаційних програм, що враховують індивідуальні потреби правопорушників, зокрема у сфері освіти, працевлаштування та психологічної підтримки. І останнє, вивчення та запровадження закордонного досвіду в діяльність органів пробації сприяє гармонізації українського законодавства та практик з європейськими та міжнародними стандартами, що є важливим аспектом євроінтеграційних процесів України.

Метою статті є узагальнення закордонного досвіду в організації та функціонуванні органів пробації з метою виявлення найефективніших практик, які можуть бути адаптовані та впроваджені в діяльність органів пробації України.

Стан опрацювання проблематики. Наукові дослідження пробації як концепції, історичний розвиток якої почався ще в 19 столітті, зумовлений важливими соціальними і культурними тенденціями в світі, коли пенітенціарні реформи були орієнтовані на ідеї гуманізму, і висновки щодо «неспроможності в'язниці повернути злочинців до суспільства як повноправних його членів» [2, с. 235]. Наукові публікації присвячені питанням вивчення та аналізу зарубіжного досвіду протидії злочинності, і зокрема з застосуванням пробації займалися такі вчені, як: Г. Басенко, О. Беца, О. Джужа, С. Сьомін, С. Сімакова, І. Яковець, Д. Ягунов та ін., наукові дослідження яких стосувалися питань імплементації Європейських правил пробації в умовах реформування пенітенціарної системи, досліджували досвід застосування пробаційних програм в робот з різними категоріями правопорушників, та перспективи розвитку інституту пробації у європейському правовому та соціокультурному просторі.

Виклад основного матеріалу. Українське законодавство в цілому узгоджується з європейськими стандартами щодо ролі пробації в кримінальній юстиції. Проте, існує потреба в подальшій гармонізації нормативно-правової бази з міжнародними стандартами та розробці нормативно-правових і підзаконних актів. В Законі України «Про пробацію» визначено, що пробація – це система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду до засуджених, виконання кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі і забезпечення суду інформацією про обвину-

ваченого. Законом встановлено три її види (які реалізуються органами пробації), це: досудова, наглядова і пенітенціарна пробація [1]. Пробація, як соціально-правова система, набуває все більшого значення у багатьох країнах світу, оскільки сприяє зниженню рівня рецидиву і реінтеграції правопорушників у суспільство. Світова юридична практика нараховує чотири моделі пробаційних систем, зокрема:

1. *Англійська модель* передбачає, що пробація є частиною системи кримінальної юстиції та підпорядкована Міністерству юстиції, яка зосереджена на реабілітації та ресоціалізації правопорушників через широкий спектр програм, включаючи лікування наркозалежності, освітні програми та консультації із залученням різних фахівців (психологів, соціальних працівників) для підтримки правопорушників.

2. *Скандинавська модель* (Швеція, Норвегія і Фінляндія) є зразковою в контексті гуманного підходу до правопорушників, орієнтованого на їх реінтеграцію в суспільство. Вона акцентує увагу на соціальній реабілітації та підтримці, інтеграції правопорушників у суспільство, та мінімізації рецидиву. Інтенсивна соціальна підтримка та включення правопорушників у громадські програми, спрямовані на розвиток їх трудових навичок та подальшого працевлаштування.

Програми реалізовує невелика кількість пробаційних офіцерів, що забезпечує індивідуальний підхід та постійний контакт з правопорушниками.

3. *Континентальна модель* пробації (Німеччина, Франція) передбачає, що органи пробації забезпечують одночасно контроль за дотриманням умов пробації та надання підтримки через консультації та реабілітаційні програми. Часткове використання відкритих пенітенціарних установ як альтернативи традиційному ув'язненню. Пробаційні заходи чітко регламентуються правовими нормами, що забезпечує стабільність та прозорість системи.

4. *Американська модель* (США) – пробаційна система, якої варіюється залежно від штату, що дозволяє адаптувати підходи до місцевих умов та потреб. Велика увага приділяється запобіганню скоєння рецидивних злочинів, через контроль за поведінкою правопорушників та використання прогресивних технологій моніторингу. Застосовується широкий спектр програм, спрямованих на лікування, освіту, працевлаштування та підтримку родин правопорушника.

В таблиці 1 відображено порівняльну характеристику основних принципів англійської, скандинавської, континентальної та американської моделей пробаційних систем.

Таблиця 1.

Порівняльна характеристика основних принципів моделей пробаційних систем

Принципи	Англійська	Скандинавська	Континентальна	Американська
Ресоціалізація і реабілітація	Передбачає не тільки нагляд, але й допомогу у реабілітації правопорушника через освіту, працевлаштування, психологічну підтримку та інші соціальні послуги.	Передбачає повернення правопорушників до суспільства як повноцінних громадян через програми психологічної підтримки, освіти і професійну підготовку.	Передбачає як заходи контролю за виконанням умов умовного звільнення, так і соціальні заходи підтримки та реабілітації правопорушників.	Передбачає оцінку потреб правопорушника і його реабілітацію, через освітні і професійні програми. психологічне і соціальне консультування, та програми лікування від залежностей
Індивідуальний підхід	Програми орієнтовані на індивідуальні потреби та ризики правопорушника. Програма корекції складається відповідно до особистісних характеристик та потреб, а також ступеня ризику повторного правопорушення	Програми розробляються з урахуванням особливостей кожного правопорушника, включаючи їх психологічний стан, соціальне оточення та інші фактори.	Програми розробляються з урахуванням індивідуальних потреб і ризиків кожного правопорушника, що дозволяє створити ефективний план реабілітації, метою якого є не просто уникнення ув'язнення, але і допомога правопорушникам в адаптації до нормального життя та запобігання повторним злочинам.	Пробаційні програми орієнтовані на реабілітацію та ресоціалізацію правопорушників, спрямовані на підтримку та моніторинг правопорушників, які відбувають покарання поза межами в'язниці

Принципи	Англійська	Скандинавська	Континентальна	Американська
Мультидисциплінарні команди (персонал)	<p>Пробаційні працівники здійснюють нагляд за правопорушником, та надають консультаційну підтримку.</p> <p>Контроль здійснюється через зустрічі, відвідування вдома або робочому місці, або через електронний моніторинг.</p>	Фахівці різних галузей: психологи, соціальні працівники, юристи тощо	Забезпечується тісна співпраця між судовими органами, соціальними службами, поліцією та іншими інституціями, що дозволяє ефективно координувати зусилля різних відомств.	<p>Реалізується персоналом на різних управлінських рівнях: федеральне бюро пробації та досудових розслідувань (FPBOR);</p> <p>державних департаментів виправних установ і пробації;</p> <p>комісій з умовного звільнення і пробації, а також</p> <p>офісів пробації графств і муніципалітетів,</p> <p>судової системи та офіцерів пробації</p>
Пробаційні програми	Оцінки ризиків і потреб правопорушника, які включають заходи з соціальної адаптації, підтримки при працевлаштуванні, психологічної допомоги.	<p>Суспільно-корисні роботи</p> <p>Програми лікування</p> <p>Навчальні програми</p>	<p>Програми управління ризиком і контролю</p> <p>Програми поведінкової корекції</p> <p>Реабілітаційні і освітні програми</p> <p>Програми працевлаштування</p> <p>і соціальної реабілітації</p> <p>Програми психологічної підтримки і підтримки сім'ї</p>	<p>Оцінка потреб і індивідуальні плани реабілітації</p> <p>Освітні та професійні програми</p> <p>Психологічне та соціальне консультування</p> <p>Програми лікування від залежностей;</p> <p>Використання доказових практик</p> <p>Інтеграції у спільноту;</p> <p>Моніторинг та підтримка після пробації</p>

Впровадження англосаксонської моделі пробації в Україні сприяє гуманізації кримінальної юстиції та створенню умов для реабілітації правопорушників, що позитивно впливає на суспільство і безпеку його громадян. Однак, серед проблем запровадження даної моделі, на нашу думку, є недостатня матеріально-технічна база, кадровий дефіцит, а також потреба у підвищенні рівня професійних компетентностей персоналу органів пробації. Пріоритетами даної моделі є посилення співпраці з громадськими організаціями, розширення реабілітаційних програм та підвищення соціальної ефективності пробації.

Запровадження елементів скандинавської моделі пробації в Україні може сприяти покращенню системи кримінального правосуддя, зниженню рівня рецидиву та покращенню соціальної інтеграції правопорушників. Але для успішної її адаптації, на нашу думку, необхідно забез-

печити належне фінансування органів пробації, підготовку кваліфікованих фахівців і врахування специфіки українського суспільства.

Запровадження континентальної моделі пробації в Україні є важливим кроком у реформуванні кримінально-правової системи. Ця модель акцентує увагу на реабілітацію і соціальну інтеграцію правопорушників, та має значний потенціал для зниження рівня рецидивних злочинів і забезпечення безпеки суспільства. Однак для її успішної реалізації, на нашу думку, необхідні злагоджені дії різних міністерств і відомств, достатнє фінансування і належна підготовка висококваліфікованих кадрів. Реформування та адаптації цієї моделі до національних умов є ключовим завданням для подальшого розвитку системи пробації в Україні. В якості прикладів реалізації ефективних пробаційних програм у Європі, можемо назвати: «Pathfinder» у Франції

– програма для неповнолітніх правопорушників, що включає освітні та професійні тренінги, психосоціальну підтримку, або «Reasoning and Rehabilitation» у Німеччині – когнітивно-поведінкова програма для зниження рівня рецидивних злочинів, або «Constructive Resettlement» у Нідерландах – програма соціальної та професійної реабілітації для правопорушників, що виходять на свободу.

Запровадження американської моделі пробації в Україні передбачає кілька ключових особливостей, які на сьогодні, на нашу думку, варто реалізувати, зокрема: надання можливостей навчання та розвитку кожному правопорушнику; використання технологій і моніторингу, зокрема електронного моніторингу, GPS-трекінгу та інших технологій для контролю за поведінкою правопорушників; взаємодія з громадськими організаціями для забезпечення підтримки і ресурсів для ресоціалізації та професійну підготовку правопорушників, психологічну підтримку та інші ініціативи. І ще одним, на нашу думку, важливим моментом є забезпечення ефективного спілкування та обміну інформацією між службою пробації, національною поліцією та судовими органами для забезпечення виконання умов пробації. Ці аспекти допоможуть впровадити американську модель пробації в Україні з урахуванням місцевих умов і особливостей кримінальної ситуації.

Висновки. Вдосконалення системи пробації України, підвищення рівня її ефективності та результативності, можливе за вдяки гармонізації українських пробаційних програм з міжнародними стандартами та кращими світовими практиками, які сприятимуть соціальній інтеграції правопорушників і зміцненню правопорядку в країні та забезпеченні безпеки в суспільстві.

Запровадження англосаксонської моделі сприяє посиленню співпраці з громадськими організаціями, розширенню реабілітаційних програм та підвищення соціальної ефективності діяльності органів пробації в Україні. Тоді як, скандинавська модель – може сприяти покращенню системи кримінального правосуддя, зниженню рівня рецидиву та покращенню соціальної інтеграції правопорушників в суспільство. Континентальна модель пробації використовує широкий спектр програм, які спрямовані на різні аспекти реабілітації та соціальної інтеграції правопорушників. Інтеграція цих програм

з юридичними заходами контролю забезпечує комплексний підхід, що сприяє зниженню рівня рецидивної злочинності і дозволяє пришвидшити ресоціалізацію правопорушників та інтегрувати їх в суспільство законотворчими громадянами. Запровадження таких програм в Україні має значний потенціал для покращення роботи системи органів пробації та сприяє гуманізації кримінально-правової політики. Ресоціалізація в американській моделі пробації є комплексним процесом, який поєднує індивідуальний підхід, освітні та професійні програми, психологічне та соціальне консультування, лікування від залежностей, використання доказових практик, інтеграцію у спільноту та підтримку після пробації. Ці елементи сприяють успішній адаптації правопорушників до життя в суспільстві, знижуючи ризик рецидиву і сприяючи громадській безпеці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 року № 160-VIII *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 93.
2. Сімакова С.І., Мельник О.Г. Пробація, як механізм міжнародного досвіду роботи із правопорушником. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 235–237.
3. Сьомін С.В. Європейські правила пробації та реформування кримінально-виконавчої системи в Україні. *Стратегічні пріоритети*. 2014. № 2. С. 154–159.
4. Probation in the news: transforming rehabilitation PHILLIPS, Jake <http://orcid.org/0000-0002-7606-6423> Available from Sheffield Hallam University Research Archive (SHURA). URL: <http://shura.shu.ac.uk/8249/>.
5. Lappi-Seppälä T. Explaining variations in the use of imprisonment in developed democracies. In: Lemann Kristiansen B and Storgaards A (eds) *Nordisk retssociologi. Status – aktuelle udfordringar – visioner*. Copenhagen: Justis-og Ökonombundets Förlag. 2010.
6. Cavadino M., Dignan J. *Penal Systems: A Comparative Approach*. SAGE Publications. 2006.
7. Roberts J., Hough M., *Sentencing young offenders: Public opinion in England and Wales, Criminal Justice*, 2005. # 5 (3). P 211–232. URL: <https://doi.org/10.1177/1466802505055831>.